

Metodologia programu senioralnego **wspierającego proces rewitalizacji w POR CENTRUM**

Opracowana na potrzeby realizacji projektu „Fabryka Pełna Życia - rewitalizacja śródmieścia Dąbrowy Górnicej” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020 i przygotowana na podstawie zapisów umowy WOP 271.5.189.2017

Autorki:

Alicja Kowalska – Stowarzyszenie Civitas
Michalina Lulek-Majka – Stowarzyszenie Civitas

Dąbrowa Górnica 2017r.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Poniższe opracowanie stanowi pierwszy element zadania p.n.: Opracowanie metodologii i przeprowadzenie pilotażu pakietu senioralnego na potrzeby realizacji projektu „Fabryka Pełna Życia-rewitalizacja śródmieścia Dąbrowy Górniczej” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020 i wynika z umowy WOP 271.5.189.2017. Celem realizacji przedmiotu zamówienia jest przygotowanie do procesu rewitalizacji obszarowej centrum Dąbrowy Górniczej w latach 2016-2020, w tym dostarczenie wiedzy potrzebnej do właściwego przygotowania programu funkcjonalnego. Wykonanie przedmiotu zamówienia wchodzi w skład przygotowania modelu prowadzenia rewitalizacji w obszarach miejskich poprzez wypracowanie metodologii oraz sposobu podejścia do działań rewitalizacyjnych zorientowanych na osiągnięcie jak największego efektu dla miasta-beneficjenta, z uwzględnieniem jego specyfiki oraz indywidualnych uwarunkowań. Model ten będzie udostępniony na stronie projektu www.fabrykapelnazycia.pl oraz udostępniony nieodpłatnie potencjalnym realizatorom działań zmierzających do włączenia mieszkańców w proces rewitalizacji.

Pierwszym elementem zamówienia było zaprojektowanie, opracowania i przedstawienie do akceptacji koncepcji pracy z seniorami pozwalającej, w przyszłości, na partycypacyjne wypracowanie programu funkcjonalnego, spełniającej jednocześnie wszystkie warunki zawarte w zamówieniu.

Strona merytoryczna koncepcji odwołuje się do wskazanych w szczegółowym opisie przedmiotu zamówienia zagadnień, dzięki którym może nastąpić wzmocnienie kapitału społecznego i tożsamości lokalnej oraz autentyczne zaangażowanie seniorów w procesy rewitalizacyjne.

Dąbrowa Górnicza jest obecnie areną wielu przemian. Rewitalizacja to nie tylko przebudowa lub adaptacja budynków, ale przede wszystkim rozwiązywanie problemów społecznych, poprawa warunków mieszkaniowych, poprawa przestrzeni publicznych oraz zwiększanie atrakcyjności gospodarczej centrum. Właściwie prowadzony proces rewitalizacji powinien być oparty o dialog z lokalną społecznością i wszystkimi innymi osobami, które są w niego włączone: lokalnymi przedsiębiorcami, instytucjami kultury. Trudno wyobrazić sobie dobrą rewitalizację bez udziału seniorów, którzy powinni być nie tylko beneficjentami końcowymi działań, ale przede wszystkim w możliwie dużym zakresie ich współorganizatorami i wykonawcami. W ramach działań rewitalizacyjnych konieczne jest również wzmocnienie inicjatywy mieszkańców i świadomości dziedzictwa kulturowego, którego są spadkobiercami.

Bazując na podstawie danych GUS stwierdzono, iż wzrost liczby ludności w najstarszych przedziałach wiekowych nie rekompensują osoby z najmłodszych przedziałów wiekowych. Zaobserwowano, iż w okres wieku poprodukcyjnego zaczyna wkraczać pokolenie wyżu lat 50, co będzie skutkowało gwałtownym zwiększaniem się odsetka osób w najstarszych grupach wiekowych, osób nie pracujących i jednocześnie wymagających dodatkowego wsparcia, opieki i świadczeń typowych dla tej grupy wiekowej. Sytuacja demograficzna miasta jest więc skrajnie niekorzystna. W badanym okresie (ostatnie 5 lat kalendarzowych) zdecydowanie powiększyła się liczba osób powyżej 50 i 60 roku życia, przy jednoczesnym spadku liczności najmłodszej grupy mieszkańców (do 24 roku życia). Starzenie się społeczności lokalnej, rzutuje na wiele dziedzin życia społecznego i gospodarczego. W połączeniu z ujemnym saldem migracji wewnętrznych i zagranicznych zjawiska te doprowadzają do wyludniania się miasta, spadku liczby uczniów na wszystkich szczeblach kształcenia i wzrostu liczby osób w wieku senioralnym.

W badaniach poświęconych osobom starszym („Prewencja gerontologiczna” Barbara Wizner¹) zwraca się uwagę na szczególne znaczenie zachowania aktywności w sferze kontaktów społecznych, jako elementu pomyślnego starzenia się, który zapobiega powstawaniu stereotypów i wzajemnej społecznej niechęci. Aktywność społeczna umożliwia zaspokojenie potrzeb biopsychospołecznych, daje poczucie satysfakcji. Jej brak, jak wynika z badań, może powodować izolację społeczną, postępującą niesprawność, a nawet przedwczesną umieralność wśród osób w starszym wieku.

Na terenie Dąbrowy Górniczej prowadzi swoją działalność ok. 8 organizacji pozarządowych i 4 instytucje publiczne zajmujące się wspieraniem i aktywizacją osób starszych. Dostępne dane statystyczne obrazują, iż duża liczba (2.500) seniorów bierze udział w wielu projektach społecznych realizowanych przez organizacje pozarządowe oraz inne instytucje. Innym przykładem ukazującym zaangażowanie seniorów w procesy społeczne jest frekwencja osób w wieku 60+ w głosowaniu w ramach Dąbrowskiego Budżetu Partycypacyjnego – 6652 osób.

Zapotrzebowanie na działania w obszarze włączania osób starszych do aktywnego dziania w ramach społeczności lokalnej potwierdziła diagnoza, przeprowadzona w trakcie realizacji projektów Stowarzyszenia Civitas w latach 2011- 2016: „Barwy Aktywności”, „Lokalni Liderzy Partycypacji”

¹ Geriatria z elementami gerontologii, pod red. Tomasza Grodzickiego, Józefa Kocemby, Anny Skalskiej, wyd. Via Medica, Gdańsk 2006

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

„Aktywuj się”, w którym brali udział seniorzy 55 + oraz młodzież ponadgimnazjalna (projekty międzypokoleniowe) oraz „Obywatel Senior”, „Lider Senior”, „Senior Ekspert” „Obywatel Konsument”, „Senior Sąsiad” z udziałem seniorów 60+ wynika, że grupa ta charakteryzuje się wysokim potencjałem społecznym, który odpowiednio ukierunkowany i wzmocniony nowymi umiejętnościami pozwoli uczestnikom podejmować kolejne wyzwania w różnych rodzajach aktywności, w tym w procesy rewitalizacji miasta.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród uczestników tych projektów pokazały, że na ok.1100 ankietowanych osób. ok.97 % ma potrzebę uczestniczenia w działaniach aktywizujących, dających przestrzeń do działania na rzecz zmiany społecznej. Jednocześnie ci sami seniorzy w przeprowadzonych wywiadach mocno podkreślali doskwierające im poczucie braku sprawstwa – dostrzegają problem anonimowości i brak integracji mieszkańców, ale uważają, że nie mają na to żadnego wpływu. Zaniżone poczucie własnej wartości, wiążące się również z brakiem umiejętności kreatywnego spędzania wolnego czasu i braku wiary we własne możliwości w obszarze sprawstwa, to kluczowe zmiany zachodzące wraz z wiekiem, a rozwiązanie tych kwestii jest istotnym elementem godnego starzenia się właśnie poprzez aktywność społeczną. Seniorzy podkreślali chęć udziału w działaniach, w których byłiby nie tylko biernymi odbiorcami, ale ich inicjatorami, w których możliwe byłoby ich rzeczywisty udział i zaangażowanie.

Przygotowany program kierowany jest do mieszkańców Dąbrowy Górniczej w wieku 60 + oraz pośrednio do instytucji zajmujących się wspieraniem i aktywizacją osób starszych, choć w obecnej fazie planuje się działania pilotażowe w grupie 20 osób, w skład której wezmą m.in. przedstawiciele Rady Seniorów Miasta Dąbrowa Górnicza, Uniwersytetów Trzeciego Wieku działających na terenie miasta oraz podmiotów społecznych działających na rzecz seniorów, ze szczególnym uwzględnieniem przedstawicieli organizacji działających w granicach POR CENTRUM. Program w zakresie warsztatów modelowych będzie realizowany w Centrum Aktywności Obywatelskiej w Dąbrowie Górniczej przy ul. Sienkiewicza 6a.

Program nawiązuje do idei rewitalizacji oraz zmian społeczno-politycznych jakie zachodziły w mieście, a także zmian urbanistycznych, ze szczególnym naciskiem na centrum Dąbrowy Górniczej oraz zawiera elementy pozwalające na przygotowanie seniorów do pełnienia roli lokalnych liderów rewitalizacji.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Opracowana metodologia posłuży do przygotowanie działań w taki sposób, aby zostały osiągnięte założone cele, tj.:

- ✓ wskazanie jak być aktywnym mieszkańcem,
- ✓ jak włączyć osoby 60+ w aktywność obywatelską,
- ✓ ukazać, jak wyglądają procesy współdecydowania w partycypacji obywatelskiej,
- ✓ budowanie tożsamości lokalnej i pozytywnych związków z Dąbrową Górnica,
- ✓ wzmacnianie kapitału społecznego, w tym kreowanie postaw obywatelskich, nakierowanych na odpowiedzialność, kooperację i dbałość o dobro wspólne wśród mieszkańców w wieku 60+,
- ✓ wprowadzenie pojęcia „rewitalizacja” i wiedzy o tym procesie wśród mieszkańców w wieku 60+.

Całość oparta jest na pracy metodami aktywizującymi, pracy warsztatowej i teorii kreatywności.

Przyjęliśmy metodologię opierając się na modelu uczenia się osób dorosłych **David Kolba**², co oznacza w praktyce, że nie tylko przekazemy niezbędną wiedzę i zastanowimy się jak ją zastosować w praktyce, ale także nadamy impuls do refleksji oddziałując przede wszystkim na poziom umiejętności i postawę każdego uczestnika.

Zastosowane metody odnosić się będą do podstawowych zasad kształcenia³, a więc:

- **zasady świadomego i aktywnego udziału:** eksponuje potrzebę ciągłego aktywizowania uczniów poprzez wprowadzanie ich w różne sytuacje problemowe i namawianie ich do samodzielnego rozwiązywania. Świadome uczestnictwo w procesie kształcenia ma miejsce wtedy, gdy zaczynają się oni kształtować własnymi motywami;
- **zasada operatywności wiedzy:** zwraca uwagę na potrzebę nauczania wielostronnego, to jest takiego, które obok metod opartych na przyswajaniu wiedzy polega za zastosowaniu metod kształcenia poprzez odkrywanie, przeżywanie i działanie praktyczne, czyli stawianie przede

² D. Kolb: *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1984

³ Cz. Kupisiewicz: *Dydaktyka ogólna*, Oficyna Wydawnicza Graf-Punkt, Warszawa 2002

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

wszystkim na wiedzę operatywną, pozwalającą na sprawną realizację różnych zadań, nawet w sytuacjach zupełnie nowych;

- **zasada wiązania praktyki z teorią:** jest kontynuacją sugestii zawartych powyżej. Mówi ona o potrzebie przygotowania uczestników do racjonalnego posługiwania się wiedzą teoretyczną w różnorodnych sytuacjach praktycznych. Właściwa realizacja zasady łączenia teorii z praktyką pobudza aktywność, sprzyja rozwojowi samodzielności uczniów, a przede wszystkim przygotowuje ich do zmieniania otaczającego świata;

- **zasada indywidualizacji i zespołowości:** postuluje konieczność zachowania indywidualnego podejścia do każdego uczestnika w warunkach pracy zespołowej przy jednoczesnym podkreśleniu wysokiej wartości uczenia się i pracy zespołowej.

W trakcie realizacji zadania prowadzone będą działania traktujące seniorów jako ważnych aktorów w dialogu z lokalną społecznością i wzmacnianie ich roli jako jednego z elementów długofalowego procesu nastawionego na budowę kapitału społecznego.

Dobór proponowanych działań został opracowany na podstawie wieloletniego doświadczenia w tworzeniu i realizacji projektów dla seniorów. Koncepcja działań bazuje na metodach angażujących uczestników w taki sposób, by byli inicjatorami i twórcami przedsięwzięć, a nie tylko biernymi odbiorcami. W ten sposób uczestnicy doświadczają poczucia sprawstwa. Zdobyte umiejętności i poznane techniki umożliwią im aktywne uczestnictwo w procesach podejmowania decyzji oraz wpływania na zmiany, zbudują poczucie współdecydowania o przestrzeni, w której żyją.

Poszczególne elementy metodologii zostały ułożone w logiczny ciąg tak, by zapewniając aktywizujący charakter programu, jednocześnie zmaksymalizować efektywność realizowanych zadań praktycznych. Program warsztatów zawiera elementy kształtujące kompetencje społeczne i obywatelskie, ale główny akcent został skierowany na zagadnienia związane z procesem rewitalizacji oraz budującymi tożsamość lokalną.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Całość programu osadzona jest w procesie rewitalizacji POR CENTRUM.

Składać się będzie z następujących elementów:

1. CYKL WARSZTATÓW: „MIASTO DLA LUDZI” - METODY PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ

Cykl warsztatów otwierać będzie spotkanie ze „znaczącym aktorem” lokalnej sceny społecznej, osobą związaną z miastem i jego historią, z obszarem kultury i sztuki, społecznikami. Spotkanie będzie miało charakter otwarty, może przyjmować formę wywiadu.

Przewiduje się, że w pierwszych warsztatach zaproszonym gościem będzie szef zespołu ds. projektu „Fabryka Pełna Życia-rewitalizacja śródmieścia Dąbrowy Górniczej” lub inna wskazana osoba, która w kompleksowy sposób przedstawi seniorom całościową koncepcję projektu. W części warsztatowej uczestnicy jako osoby doskonale pamiętające historię miejsc obecnie rewitalizowanych, będą dzielić się wiedzą dot. historii i specyfiki tych miejsc, w szczególności w odniesieniu do strefy POR CENTRUM i miejsc przyległych. W ramach programu rozmawiać będziemy o rewitalizacji jako szerokim procesie mającym na celu poprawę jakości życia społeczności miasta, w tym kontekście przedstawione zostaną też narzędzia partycypacji umożliwiające m.in. kształtowanie przestrzeni lokalnej.

Rozmawiać będziemy o rewitalizacji jako procesie podnoszącym jakość życia w oparciu o koncepcje zwarte w pracy ‘Miasto szczęśliwe - jak zmienić nasze życie zmieniając miasta’⁴, pokazując przykłady działań, tzw. dobre praktyki na terenie Europy, kraju, miasta i regionu.

CELE:

- rozwój aktywności i postaw obywatelskich seniorów;
- podniesieni poziomu wiedzy z zakresu rozpoczętego procesu rewitalizacji;
- wzrost wiedzy dotyczącej korzystania z dostępnych narzędzi partycypacji społecznej; i możliwości wykorzystania ich w procesach rewitalizacyjnych;
- zwiększenie świadomości wpływu uczestników projektu na rozwiązywanie lokalnych problemów;
- popularyzacja aktywności społecznej jako podstawy budowania autorytetu środowiskowego;

⁴ Ch. Montgomery, Miasto szczęśliwe- jak zmienić nasze życie zmieniając miasta, wydawnictwo Wysoki Zamek, Kraków 2015

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- poszerzenie wiedzy o umiejętnościach społecznych, integracja zespołu uczestników, budowanie postaw nastawionych na odpowiedzialność, kooperację i dbałość o dobro wspólne;
- wzrost kompetencji społecznych i obywatelskich;

Metody/Narzędzia: Warsztaty prowadzone będą aktywnymi metodami pracy z grupą wybranymi spośród rekomendowanych przez Centrum Edukacji Obywatelskiej, m.in.:

- **analiza procesu podejmowania decyzji przy pomocy drzewa decyzyjnego:** jest to metoda pozwalająca na graficzny zapis procesu podejmowania decyzji. Stosując ją znajduje się różne rozwiązania danego problemu i zauważa związki między tymi rozwiązaniami. Pozwala to również dostrzec skutki przyjętego rozwiązania. Bardzo istotne jest określenie wartości, jakie uznaje osoba, która podejmuje decyzję. Etapy postępowania: określenie problemu - określenie celów i wartości - podanie kilku rozwiązań (lub jednego) - określenie pozytywnych skutków każdego rozwiązania - określenie negatywnych skutków każdego rozwiązania - podjęcie właściwej decyzji;

- **burza mózgów (czyli „fabryka pomysłów”):** to metoda polegająca na zebraniu jak największej ilości pomysłów, celem rozwiązania jakiegoś problemu. Poszczególne etapy: - podanie przez nauczyciela problemu - sesja (10-15 minut), podczas której uczniowie zgłaszają pomysły rozwiązania danego problemu - omawianie pomysłów - wybór sposobu rozwiązania problemu. Przed przystąpieniem struktury realizowanej tą metodą trzeba z grupą ustalić zasady zachowania się w czasie „burzy mózgów”, np.:

- głosu udziela prowadzący, pomysłów się nie krytykuje;

- wszystkie pomysły zapisywane są na tablicy lub na dużych planszach;

- **dyskusja:** jest metodą nauczania polegającą na wymianie zdań między uczestnikami, niezależnie od tego, czy wypowiedziane kwestie stanowią ich własne poglądy czy też odwołują się do opinii innych osób. Dyskusja stanie się prawdziwa tylko wtedy, gdy omawiana kwestia będzie wystarczająco kontrowersyjna i wzbudzająca zainteresowanie. Warunkiem dobrej dyskusji jest przede wszystkim trafne sformułowanie tematu: nie może być zbyt trudny, nie może odwoływać się do nowych wiadomości, nie może zawierać niezrozumiałych pojęć i określeń. Temat nie może być też zbyt łatwy, gdyż daje się szybko i jednoznacznie rozstrzygnąć. Każda dyskusja musi się zakończyć podsumowaniem, stanowiącym krótkie omówienie rezultatów i sposobu jej prowadzenia.

W podsumowaniu i ogólnej ocenie każdej dyskusji można wykorzystać następujące pytania:

- Co należy ulepszyć w kolejnej debacie?

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- Jakie argumenty były najbardziej przekonujące?
- Czy ktoś został przekonany i zmienił swoje zdanie?
- Jakie nowe, ciekawe poglądy usłyszałeś po raz pierwszy?;
- **debata „za i przeciw”**: metoda ta umożliwia i ułatwia podjęcie decyzji. Poszczególne etapy: określanie przedmiotu debaty - podział grupy na dwa zespoły - klasy można nie dzielić na grupy, wtedy uczniowie podają argumenty „za” i „przeciw”, - określenie czasu na debatę, - debata, - podsumowanie wyników debaty. Działania można przeprowadzać również w grupach. Podsumowanie będzie polegać na ustaleniu, które argumenty otrzymały więcej głosów. Nauczyciel powinien dokonać oceny „jakości argumentów”. Wszystkie głosy „za” i „przeciw” zapisywane są na tablicy;
- **meta plan**: celem tej metody jest analiza problemu i poszukiwanie rozwiązania, to graficzny zapis prowadzonej w grupie (lub w kilku równolegle pracujących grupach) dyskusji. Prowadzący przedstawia problem, który będzie przedmiotem dyskusji i przygotowuje materiały potrzebne do wykonania plakatów. Konieczne będą duże arkusze papieru, wycięte z kolorowego papieru figury geometryczne (koła, prostokąty) oraz chmurki, kolorowe flamastry, taśma samoprzylepna, klej. W wyznaczonym czasie grupa uczestników zastanawia się nad wybranym problemem i wykonuje plakat będący zapisem ich wniosków, wypełniając przygotowane wcześniej figury i chmurki oraz umieszczając je w odpowiednim miejscu. W trakcie dyskusji każdy może podejść do planszy i zapisać w odpowiednich (jeszcze niewypełnionych) polach swoje spostrzeżenia. Można też porządkować treść plakatu, przesuwać pola umieszczone przez innych. Na zakończenie wszystkie zgłoszone i zapisane na plakatach wnioski można jeszcze raz, już na forum, przedyskutować, by wyeliminować sprzeczności. Taka forma dyskusji umożliwia wypowiedzenie się wszystkim, nawet tym najbardziej nieśmiałym, a plakat jest efektem kreatywnej pracy całego zespołu;
- **symulacje**: wykorzystywane są w edukacji między innymi do zademonstrowania typowych relacji społecznych. Dotyczyć mogą procesu podejmowania decyzji, rozwiązywania nieporozumień między ludźmi, rozwijania strategii czy też negocjacji. Przed przystąpieniem do symulacji należy się upewnić, że uczniowie mają odpowiednią wiedzę potrzebną do analizy symulowanego procesu oraz, że są gotowi do aktywnego w niej udziału. Należy określić cele symulacji, przedstawić zakres tematu, przygotować dodatkowe teksty, które zaangażują grupę we wstępne poszukiwania, pozwolą poczuć „klimat” relacji między ludźmi, charakterystyczny dla określonych zdarzeń oraz dostarczą uczniom podstawowy zasób pojęć. Obowiązkiem prowadzącego jest przygotowanie materiałów z opisem sytuacji i ról oraz określenie ram sytuacji. Należy pamiętać, że symulacja ma na celu

dokładne odwzorowanie danego zdarzenia lub procesu. Stąd też konieczne jest precyzyjne opracowanie zasad i scenariusza. Uczestnikom nie wolno wykraczać poza powstałe w ten sposób ramy – całą pomysłowość i aktywność muszą wykorzystać na wypracowanie najlepszego ich zdaniem rozwiązania w obrębie narzuconych ograniczeń, a nie na ich obchodzenie czy łamanie. W symulacji najważniejsze jest podsumowanie. Na podstawie doświadczeń nabytych w czasie symulacji oraz zachowania innych, uczestnicy mają możliwość porównań i analizy tego, co się zdarzyło. Może się to odbywać na forum, można też zachęcić uczniów do pracy w mniejszych grupach. Oto kilka pytań do podsumowania: Jakie problemy i konflikty pojawiły się w trakcie symulacji? Jakie rozwiązania zrodziły się w trakcie ćwiczenia? Na jakie trudności natrafiliście w trakcie ćwiczenia? Co zrobilibyście inaczej, gdyby symulację przeprowadzono jeszcze raz? Czy uległy zmianie nasze poglądy na rzeczywistość?

- przyjmowanie i ocena różnych punktów widzenia:

- praca w losowo dobranych grupach: na potrzeby kolejnych struktur prowadzący, wykorzystując różne sposoby podziału, dzieli cały zespół na odpowiednią ilość grup. Celowo zastosowany dobór losowy sprzyja rozwijaniu umiejętności komunikacyjnych i diagnozie roli grupowej poszczególnych uczestników. Najczęściej wszystkie grupy wykonują to samo zadanie, ale zdarza się i tak, że każdy z zespołów ma coś innego do zrobienia – wtedy konieczne jest podzielenie się rezultatami pracy z kolegami z innych grup. Gdy grupa jest większa, a zadanie bardziej skomplikowane, warto wybrać lidera zespołu;

- **gry dydaktyczne, np. grywalizacja;** metoda opisana w dalszej części opracowania.

ZAKRES:

METODY PARTYCYPACJI

Uczestnicy zdobędą wiedzę i umiejętności dotyczące 5 metod partycypacji odnoszących się także do procesu rewitalizacji przestrzeni Fabryki Pełnej Życia:

1. **Warsztaty przyszłościowe:** metoda mająca na celu stworzenie wspólnej wizji dotyczącej np. danej miejscowości przez osoby pochodzące z różnych środowisk. Do udziału w warsztatach zaprasza się zarówno mieszkańców, jak decydentów i lokalnych przedsiębiorców
2. **World Café:** jest metodą konwersacyjną służącą do prowadzenia dialogu oraz poszukiwania kreatywnych pomysłów dotyczących wybranych zagadnień związanych z życiem danej zbiorowości w odpowiednio zaaranżowanej przestrzeni zbliżonej do atmosfery kawiarnianej – stąd nazwa.

3. **Spacer badawczy:** metoda, która angażuje jednorazowo 1 lub kilka osób, najczęściej mieszkańców okolicy lub z jakichś powodów zainteresowanych potencjalnymi zmianami, którzy **opisuje** badaczom swoje subiektywne odczucia i wrażenia ze spaceru po okolicy, korzystając przy tym z wytycznych opracowanych wcześniej przez badaczy.
4. **Spotkanie otwarte (spotkania konsultacyjne):** jedno z najczęściej stosowanych narzędzi partycypacyjnych. W spotkaniu mogą wziąć udział wszyscy zainteresowani obywatele, najlepiej z różnych środowisk, zwykle pod kierunkiem moderatora, chodzi o wymianę opinii, wypracowanie wspólnego planu działań.
5. **Budżet partycypacyjny:** jest specyficzną metodą służącą zaangażowaniu ludzi do współtworzenia budżetu związanego z obszarem, który dotyczy ich bezpośrednio. Szczególnie potraktowany zostanie Dąbrowski Budżet Partycypacyjny jako narzędzie stosowane w Gminie Dąbrowa Górnica od 2013 roku, a które stwarza duże możliwości do wykorzystania potencjału mieszkańców w rewitalizacji ich otoczenia. W tej części uczestnicy poznają także narzędzia komunikacji społecznej i partycypacji cyfrowej.

Portale:

www.dabrowagornicza.naprawmyto.pl;

www.kulturalnadabrowa.pl;

www.kulturalnadabrowa.pl/aktywujecie;

Portal Dąbrowskich Organizacji Pozarządowych- profil na facebooku

www.ngo.dabrowa-gornicza.pl;

www.twojadabrowa.pl;

www.konsultacje.idabrowa.pl;

www.fabrykapelnazycia.pl.

Rozmawiając z seniorami o powyższych technikach, zachęcać ich będziemy do udziału w wypracowywanym właśnie przez miasto modelu aktywizacji mieszkańców Dąbrowy Górniczej w oparciu o nowe techniki i narzędzia partycypacji społecznej, przede wszystkim w działania, które mają być podjęte podczas procesu rewitalizacji. Dzięki stworzonej przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” koncepcji pracy ze społecznością lokalną, wdrażane są narzędzia, które pozwolą poszczególnym mieszkańcom na wyrażanie indywidualnych opinii związanych z funkcjonowaniem miasta, a zwłaszcza jego części śródmiejskiej i skonfrontowanie ich, dzięki dyskusji podejmowanej w szerszym gronie z potrzebami innych osób i grup - wszystko po to,

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

aby uruchomić proces zbiorowej refleksji nad rozwiązaniami dla miasta. W ramach włączania mieszkańców w proces rewitalizacji w POR Centrum prowadzone będą:

- spacerowanie badawcze;
- debaty podwórkowe, jako rodzaj spotkania otwartego, z udziałem członków społeczności miejskiej zamieszkujących poszczególne dzielnice Dąbrowy Górniczej i zaangażowanie ich w procesy współdecydowania o śródmieściu a tym samym wzmocnienie ich poczucia sprawczości oraz wspólnych więzi;
- mobilne punkty konsultacyjne służące zapoznaniu nie tylko przez Dąbrowian, ale także przez osoby przyjezdne z projektem „Fabryka Pełna Życia- rewitalizacja śródmieścia Dąbrowy Górniczej” oraz bliższe poznanie ich sposobów komunikacji i transportu, celu w jakim znaleźli się (lub znajdują zazwyczaj) w śródmieściu miasta oraz uchwycenie ich podstawowych potrzeb i oczekiwań wobec centrum Dąbrowy Górniczej;
- warsztaty przyszłościowe, których celem jest umożliwienie pogłębionej rozmowy na temat śródmieścia Dąbrowy Górniczej. Tym razem chodzi nie tylko o diagnozę czy wyrażenie uwag krytycznych, ale przede wszystkim o wypracowanie przez uczestników konkretnych propozycji rozwiązań na przyszłość oraz rekomendacji;
- kawiarenka obywatelska, której ideą jest dialog - stworzenie okazji do rozmowy na ważny dla uczestników temat w możliwie nieformalnej atmosferze. Tematem kawiarenki może być proces rewitalizacji śródmieścia Dąbrowy Górniczej, ale nie koniecznie.

Z kolei, przy udziale Fundacji Napraw Sobie Miasto, w poszczególnych dzielnicach działać będą specjalnie przygotowani animatorzy, którzy prowadzić będą spotkania konsultacyjne z mieszkańcami (cykl spotkań prowadzących do ustalenia priorytetowych projektów) w sprawie części wydatków z budżetu miasta Dąbrowy Górniczej określanych jako „Dąbrowski Budżet Partycypacyjny”. Animatorzy mają być swoistymi ambasadorami procesu rewitalizacji wśród mieszkańców i innych interesariuszy.

Właściwie prowadzony proces rewitalizacji powinien być oparty o dialog z lokalną społecznością. Dzięki poznanym metodom partycypacji, przykładów ich stosowania, znajomości dobrych praktyk aktywnego działania na rzecz najbliższego otoczenia, uczestnicy z jednej strony zdobędą wiedzę, w jaki sposób aktywnie zaangażować się w procesy partycypacyjne w mieście, z drugiej zaś zdobędą narzędzia do prowadzenia dialogu z lokalną społecznością i wszystkimi innymi interesariuszami jako

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

lokalni liderzy rewitalizacji. Staną się także dla nich inspiracją do podejmowania samodzielnych inicjatyw.

2. WARSZTATY „FABRYKA PEŁNA ŻYCIA” - rewitalizacja jako interwencja w przestrzeń i zmiana poprzez kulturę.

Podczas warsztatów wykorzystana będzie do pracy metoda projektu. Uczestnicy zostaną zainspirowani do tworzenia własnych mikroprojektów społecznych na terenie Fabryki Pełnej Życia, które będą czasową „bezkosztową” interwencją w rewitalizowaną przestrzeń, np.: wspólne zaprojektowanie i wykonanie rabatki miejskiej, przygotowanie i rozmieszczenie „hotelu dla zapylaczy” (budek dla owadów zapylających), stworzenie alei „fasolek szczęśliwości”, ozdobienie ogrodzenia zdjęciami dot. terenów rewitalizowanych w Dąbrowie Górniczej wykonanymi samodzielnie przez seniorów, zorganizowanie pikniku dla mieszkańców, gry terenowej tematycznie związanej z historią przestrzeni Fabryki, stworzenie „Ściany wymiany pomysłów”, na której każdy mógłby przypinać własne propozycje dotyczące rewitalizacji śródmieścia. Uczestnicy sami wypracują koncepcję, plan i zakres działań, wypracują inne propozycje wg własnych pomysłów na „ożywienie” przestrzeni poprzez przedsięwzięcia skierowane do szerokiego kręgu mieszkańców.

CEL:

- rozwój aktywności i postaw obywatelskich, budowanie tożsamości lokalnej i pozytywnych związków z miastem
- budowanie postaw związanych z poczuciem sprawstwa
- podniesienie poziomu wiedzy dotyczącej procesu rewitalizacji
- wzrost wiedzy dotyczącej korzystania z dostępnych narzędzi partycypacji społecznej, w tym w szczególności spaceru badawczego
- zwiększenie świadomości wpływu uczestników projektu na rozwiązywanie lokalnych problemów

METODY/NARZEDZIA:

Warsztaty stworzone zostaną w oparciu o proponowane przez Parlament Europejski kompetencje wspomagające aktywność przez całe życie: inicjatywność i przedsiębiorczość, jako zdolności do wcielania pomysłów w czyn. Zajęcia prowadzone będą z wykorzystaniem m.in. metody projektów,

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

zastosowaniem modelu SMART oraz analizy SWOT jako techniki służącej do i porządkowania informacji analizy projektów.

Metoda projektów (ang. project-based learning) to metoda edukacyjna polegająca na rozwiązywaniu przez uczestników konkretnych problemów w oparciu o posiadaną wiedzę, umiejętności oraz kompetencje społeczne i personalne.

Projekt to odpowiedź na potrzebę lub problem istniejący w naszym otoczeniu, który należy rozwiązać, zracjonalizować bądź usprawnić. Zastosowane przez nas rozwiązanie powinno zmienić problemową sytuację, czyli przynieść określoną korzyść. Aby dobrze tę realizację zaplanować, musimy przede wszystkim bardzo dobrze zdefiniować problem/potrzebę, czyli musimy mieć wiedzę na temat rzeczywistości, której dotyczy projekt. Wiedzę tę nabywamy na podstawie naszego własnego doświadczenia, obserwacji, a także rzetelnej analizy dostępnych zewnętrznych źródeł danych (np. oficjalnych statystyk). Opierając się na tych danych, możemy następnie określić, co i w jaki sposób chcemy zmienić, czyli sformułować cele i sposoby działania. Kolejnym krokiem jest zastanowienie się, jakich rezultatów się spodziewamy i jak będziemy je oceniać, czy faktycznie osiągnęliśmy nasze zaplanowane zamierzenia. I wreszcie – musimy ocenić, czego do tej zmiany potrzebujemy, ile będzie nas to kosztowało i ile czasu potrzebujemy, aby wprowadzić zmianę.

Reasumując, zanim przystąpimy do realizacji projektu, należy zadać sobie kilka pytań: • Dlaczego chcemy zrealizować projekt? • Jaki problem rozwiążemy dzięki niemu? • Jaką zmianę społeczną osiągniemy? • Jakie cele i rezultaty chcemy osiągnąć? • W jaki sposób zmierzmy te rezultaty? • Kto powinien zostać zaangażowany w realizację projektu? • W jakim czasie będziemy go realizować? • Za ile – jakie koszty się z nim wiążą?

Ujmując te pytanie w konkretne struktury, możemy wyróżnić następujące kluczowe elementy projektu⁵:

- o Diagnoza problemu

Punktem wyjścia do stworzenia projektu jest dobre zdefiniowanie problemu lub potrzeby, którą chcemy się zająć. Jest to najważniejsza część każdego projektu - bez problemu nie ma projektu. Diagnoza problemu musi w sposób jasny scharakteryzować najważniejsze jego aspekty, w sposób

⁵ Jak stworzyć dobry projekt? – Marcin Dadel, 3w*, 2007 „Profesjonalny menedżer w NGO Poradnik projektodawcy”, Wyższa Szkoła Europejska im Ks. Tischnera, Kraków 2008

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

zwięzły i klarowny przedstawić sytuację, którą chcemy zmienić i pokazać, dlaczego chcemy ją zmienić. Sprawdzonego sposobem na opis problemu jest takie jego przedstawienie, aby łatwo było go uzasadnić (unikamy stwierdzeń subiektywnych), oraz by łatwo było wskazać jakie rozwiązania, działania mogą być podjęte by problem usunąć. Jeżeli uda nam się przygotować dobrą diagnozę, dalsza praca nad projektem stanie się logicznym ciągiem kolejnych kroków, które będzie nam łatwo zaplanować.

o Analiza otoczenia

Żaden projekt nie jest zawieszony w próżni. Działania, które będziemy realizować w jego ramach będą pozytywnie lub negatywnie wpływać na różne osoby i instytucje, podobnie jak one same będą oddziaływać na nasz projekt. Najważniejszym celem analizy otoczenia jest zdefiniowanie osób „ważnych” dla projektu, pozyskanie jak największej liczby pozytywnie nastawionych, którzy pomogą nam w osiągnięciu celów projektu, a także przygotowanie się do tego, z czyjej strony może wystąpić ewentualny opór i utrudnienia i w jaki sposób zmienić podejście negatywnie nastawionych.

o Zdefiniowanie celów projektu

Mając zdefiniowany problem, mamy tak naprawdę zdefiniowany cel. Cel odpowiada nam na pytanie: co się zmieni po zrealizowaniu zaplanowanych działań? Jaka zmiana zajdzie w grupie docelowej projektu? Bardzo przydatną zasadą, przy formułowaniu celów, jest zasada SMART (ang. sprytny), czyli akronim angielskich słów:

- Simple (prosty)- aby zawierał jasny i klarowny przekaz
- Measurable (mierzalny)– aby można było liczbowo wyrazić jego realizację, zmierzyć, czy udało nam się zrealizować plany
- Attractive (atrakcyjny) – aby wzbudzał zainteresowanie oraz chęć do działania, nudny cel nie będzie motywujący
- Realistic (realistyczny) – aby był możliwy do osiągnięcia, leżał w zasięgu naszych możliwości
- Timely (terminowy) – aby był określony czasowo – brak określenia czasu osiągnięcia celu demotywuje i odbiera chęci do działania. Jeśli nie wiadomo, kiedy mamy osiągnąć cel, szansa na to, że nie osiągniemy go nigdy jest bardzo duża, bo zawsze znajdzie się coś ważniejszego co zabierze czas na prace projektowe

o Rezultaty

Rezultaty, to inaczej efekty działań podjętych w projekcie, innymi słowy - wszystko, co uczestnicy zyskają lub co otrzymają w wyniku działań projektowych.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

o Działania

Mając zdefiniowany problem, cele i rezultaty, możemy się zastanowić, jakie działania doprowadzą nas do rozwiązania problemu, czyli osiągnięcia celu. Planując realizację projektu, należy pamiętać, że składa się on ze wszystkich szczegółowych działań, które w nim podejmujemy. Działania muszą również uwzględniać specyfikę grupy. Jeśli chcemy organizować zajęcia dla osób niepełnosprawnych, należy zadbać o to, by miejsce było dostępne i przystosowane do ich potrzeb. Kolejnym krokiem, jest określenie czasu trwania projektu (będzie to wynikało z zaplanowanych działań), a następnie ułożenie wszystkich działań w czasie trwania projektu w logicznej kolejności, czyli przygotowanie tzw. harmonogramu działań i wyznaczenie terminu dla wykonania poszczególnych czynności.

o Budżet

Mając nakreślone działania oraz czas, jaki powinniśmy przeznaczyć na ich realizację, możemy przystąpić do oszacowania kosztu wszystkich etapów przedsięwzięcia. Podobnie jak w przypadku działań, należy uwzględnić wszelkie wydatki niezbędne do zrealizowania danego działania.

Budżet musi wynikać z działań przewidzianych w harmonogramie, nie mogą się w nim znaleźć koszty działań, których nie zaplanowaliśmy. Wszelkie koszty, jakie uwzględnimy w budżecie, muszą być realistyczne, czyli odpowiadać rzeczywistym rynkowym stawkom. Nie podajemy wymyślonych cen, tylko szacujemy bądź na podstawie własnego doświadczenia, bądź zbieramy oferty od kilku firm, oferujących interesująca nas usługę i wybieramy tę, która oferuje najwyższą jakość za najniższą cenę.

o Zasoby niezbędne do realizacji projektu

Kiedy mamy zdefiniowany problem, cele, rezultaty i działania, musimy się zastanowić, przy pomocy jakich zasobów możemy je zrealizować. Czy mamy wystarczającą liczbę osób w zespole projektowym, które pozwolą nam zrealizować projekt od początku do końca? Czy dysponujemy odpowiednimi zasobami rzeczowymi, bazą lokalową, itp.

o Monitoring i ewaluacja

Podczas realizacji projektu na bieżąco prowadzimy jego monitoring, tzn. sprawdzamy, czy jest on wykonywany zgodnie z zaplanowanym harmonogramem, czy udaje się osiągać zamierzone rezultaty oraz czy wydatkujemy budżet w zaplanowanej wysokości. Dzięki monitoringowi możemy ocenić postępy z prowadzonych działań, zweryfikować tempo i kierunek, w którym zmierza projekt. Pozwala on również na bieżącą modyfikację harmonogramu i budżetu – tak by w razie potrzeby móc dostosować projekt do zmieniających się warunków, bądź do aktualnej sytuacji. Ewaluacja z kolei

odpowiada na pytanie: czy i jak udało nam się osiągnąć zamierzone cele oraz w jaki sposób udało nam się je osiągnąć? Ewaluacji dokonujemy po zrealizowaniu danego działania w projekcie lub po całościowej realizacji projektu. Ewaluacja pozwala nam na ocenę projektu, precyzując tym samym jakie elementy projektu trzeba usprawnić i jak to zrobić. Dane pochodzące z ewaluacji pomagają w planowaniu kolejnych projektów, a nie stanowią krytycznej oceny naszej pracy.

Analiza SWOT jest podstawowym narzędziem do badania mocnych i słabych stron każdego przedsięwzięcia. Jej wielką zaletą jest uniwersalność - doskonale nadaje się do prac koncepcyjnych nad dużymi projektami jak i nad koncepcją rodzinnego pikniku czy organizacją wystawy fotograficznej w przestrzeni Fabryki Pełnej Życia. Do wykonania analizy tego rodzaju nie potrzeba fachowej wiedzy ani wybitnych umiejętności analitycznych - konieczny jest za to obiektywizm, umiejętność spojrzenia na własne przedsięwzięcie trzeźwo i z dystansem, i znajomość otoczenia, w którym realizowane będzie przedsięwzięcie.

SWOT to skrót od angielskich wyrazów: strenghts (mocne strony), weaknesses (słabe strony), opportunities (szanse) oraz threats (zagrożenia). Dwa pierwsze składniki analizy (mocne i słabe strony) odnoszą się do czynników wewnętrznych, czyli atutów i mankamentów badanego przedsięwzięcia, zaś szanse i zagrożenia do zewnętrznych

Dzięki zastosowanym metodom uczestnicy będą przygotowani do stworzenia i realizacji projektów społecznych, które będą mogli realizować w ramach innych konkursów już po zakończeniu pilotażu, np. konkursu w ramach art.16a UoDPPioW i które będą elementem szerokiego programu rewitalizacji. Już w trakcie pilotażu na terenie Fabryki zostanie zrealizowana mikroakcja społeczna związana ze wspólnym kształtowaniem przestrzeni publicznej. Będzie to przykład fizycznego włączenia mieszkańców w proces zmiany, co jest rozwiązaniem modelowym i jednocześnie wzorem dobrych praktyk promowanych przez czołowego zwolennika budowy „Miasta dla ludzi” Jana Gehla⁶

2. SPOTKANIE EWALUACYJNE

Spotkanie ewaluacyjne prowadzone będzie aktywnymi metodami pracy w dużej interakcji z uczestnikami. Zorganizowane zostanie po zakończeniu wszystkich działań projektowych. Będzie miało na celu ewaluację programu, wymianę doświadczeń zdobytych podczas warsztatów oraz

⁶ J.Gehl, Miasta dla Ludzi, Wydawnictwo RAM, 2104r

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

realizacji wypracowanych przedsięwzięć. Ważnym elementem spotkania będą wywiady z uczestnikami dotyczące spełnienia ich oczekiwań odnośnie założeń programu. Planowana jest także dyskusja poświęcona dalszym działaniom służącym wykorzystaniu potencjału seniorów w budowaniu i wzmacnianiu procesu rewitalizacji, zwiększających aktywizację osób starszych.

PODSUMOWANIE

Zaproponowana metodologia, oparta w dużej części na pracy warsztatowej, pozwala na dużą interakcję pomiędzy uczestnikami i prowadzącymi, co stanowi dobrą motywację do partnerskiej współpracy w dobrej atmosferze, sprzyjającej swobodnej wymianie myśli i wyrażaniu indywidualnych opinii.

Angażowanie ludzi do procesu myślenia i kreowania zdarzeń, wynikających z ich osobistego doświadczenia, ale i poprzez wspólną pracę w grupach, włączanie elementów wiedzy teoretycznej i wnioskowanie w formie interaktywnego podsumowywania efektów pracy, wszystko to sprzyja realizacji założonych celów relacyjnych i merytorycznych.

Podczas realizacji projektu zostaną stworzone warunki do równego udziału kobiet i mężczyzn, elementy edukacji równościowej będą obecne podczas każdego zajęcia.

Udział w programie przyczyni się do aktywowania potencjałów obywatelskich oraz wzmocnienia integracji i spójności społeczności zamieszkującej i działającej w centrum Dąbrowy Górniczej. Będzie miał dodatkowo wpływ na wzmocnienie poczucia własnej wartości uczestników oraz, poprawę ich adaptacji do zmian (elastyczność), doda uczestnikom odwagi do zgłaszania nowych pomysłów lub innowacji, co przełoży się na odważne inicjowanie samodzielnych inicjatyw i projektów społecznych w lokalnym środowisku a także korzystanie z narzędzi partycypacji społecznej, co jest czynnikiem chroniącym przed marginalizacją społeczną i wykluczeniem. Koncepcja projektu, zastosowane metody i narzędzia partycypacyjne skierowane do szerokiego grona lokalnych społeczności, będzie pozwalała na zwrócenie szczególnej uwagi na zaangażowanie osób zagrożonej wykluczeniem społecznym, w tym osób niepełnosprawnych, w szczególności tej zamieszkującej tereny wskazane do rewitalizacji.

Autorki:

Alicja Kowalska – Posiada wyższe wykształcenie z przygotowaniem pedagogicznym, jest trenerem umiejętności psychospołecznych studia podyplomowe Trener i Organizator Szkoleń, kurs trenerski na poziomie zaawansowanym w STOP, Studium Psychologiczne Treningu Grupowego i Warsztatu Umiejętności Społecznych, szkolenie I i II stopnia Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach), prowadzi szkolenia i warsztaty z obszaru edukacji społecznej i obywatelskiej, jest certyfikowanym Trenerem Praw Człowieka (Amnesty International)

Współzałożycielka Stowarzyszenia Civitas, od 2007 roku autorka i realizatorka projektów edukacyjnych z zakresu edukacji obywatelskiej, w tym z elementami konsultacji społecznych, partycypacji, działań aktywizujących lokalną społeczność, skierowanych do różnych grup wiekowych, m.in. *Szkoła Obywatelska Civitas (Fundusze Szwajcarskie, UM Dąbrowa Górnicza, Barwy Aktywności (PO FIO), Aktywuj się (FIO, UM DG), Lokalni Liderzy Partycypacji FIO), Obywatel Senior, Lider Senior, Obywatel Konsument, Senior Ekspert (ASOS, MRPiPS).*

Autorka scenariuszy zajęć dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych z zakresu edukacji obywatelskiej- materiałów dla nauczycieli, w ramach projektów: *Wybieram Aktywność (Fundacja PZU 2011), Szkoła Obywatelska Civitas (Fundusze Szwajcarskie 2012),* scenariuszy zajęć dla różnych grup wiekowych z zakresu umiejętności społecznych- materiałów dla nauczycieli na potrzeby projektów: *Na ścieżce tolerancji (PO FIO 2009), Szkoła Liderów Tolerancji (Fundusze Norweskie 2009), Teatr Życia (ROPS K-ce 2015)*

Współpracuje z innymi instytucjami dzieląc się swoim doświadczeniem i wiedzą w zakresie partycypacji społecznej i aktywizacji, prowadząc szkolenia i warsztaty m.in. dla: Stowarzyszenia Aktywnych Kobiet, Dąbrowskiej Rady Seniorów. W 2015r w ramach ogólnopolskiego projektu Ośrodka Rozwoju Edukacji pn. *„Doskonalenie strategii zarządzania oświatą na poziomie regionalnym i lokalnym” opracowała i prowadziła cykl warsztatów dla samorządowców pt. „Jak skutecznie zaangażować społeczność w procesy partycypacyjne dot. lokalnej polityki oświatowej”*

Współtworzyła Dąbrowskie Forum Organizacji Pozarządowych, wiceprzewodnicząca Rady Pożytku Publicznego Miasta Dąbrowa Górnicza I kadencji i przewodnicząca II kadencji.

Aktywnie uczestniczyła z ramienia NGO w grupie opracowującej pierwszy kształt dąbrowskiego modelu Budżetu Partycypacyjnego. Uczestniczka warsztatów wypracowujących formułę dąbrowskich konsultacji społecznych.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Michalina Lulek-Majka - Posiada wyższe wykształcenie z przygotowaniem pedagogicznym oraz kwalifikacje trenerskie. Poza Śląską Szkołą Trenerów „Gniazdo”, ukończyła szkolenia z tworzenia i pracy warsztatowej metoda dramy i improwizacji. Absolwentka studiów podyplomowych na Uniwersytecie Śląskim: „Zarządzanie organizacją pozarządową”.

Od 2008 jako członek Stowarzyszenia Civitas, autorka i realizatorka, projektów edukacyjnych z zakresu edukacji obywatelskiej, w tym z elementami konsultacji społecznych, partycypacji, działań aktywizujących lokalną społeczność, skierowanych do różnych grup wiekowych, m.in. *Szkoła Obywatelska Civitas (Fundusze Szwajcarskie, UM Dąbrowa Górnicza, Barwy Aktywności (PO FIO), Aktywuj się (FIO, UM DG), Lokalni Liderzy Partycypacji FIO), Obywatel Senior, Lider Senior, Obywatel Konsument, Senior Ekspert (ASOS, MRPiPS).*

Autorka scenariuszy zajęć dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych z zakresu edukacji obywatelskiej- materiałów dla nauczycieli, w ramach projektów: *Wybieram Aktywność (Fundacja PZU 2011), Szkoła Obywatelska Civitas (Fundusze Szwajcarskie 2012),* scenariuszy zajęć dla różnych grup wiekowych z zakresu umiejętności społecznych- materiałów dla nauczycieli na potrzeby projektów: *Na ścieżce tolerancji (PO FIO 2009), Szkoła Liderów Tolerancji (Fundusze Norweskie 2009), Teatr Życia (ROPS K-ce 2015).* Współpracuje z innymi instytucjami dzieląc się swoim doświadczeniem i wiedzą w zakresie partycypacji społecznej i aktywizacji, prowadząc szkolenia i warsztaty m.in. dla Stowarzyszenia Aktywnych Kobiet, Dąbrowskiej Rady Seniorów.

Pracowała w Centrum Edukacji i Profilaktyki Epsilon, tworząc i realizując programy edukacyjne dla dzieci i młodzieży oraz programy wspierające dla pedagogów i nauczycieli, współpracowała ze szkołami w Warszawie, Wrześni, Lesznie, Łodzi, Tarnowie, Trzebnicy i na terenie Śląska. Była koordynatorem regionalnym programu edukacyjnego Szkoła Globalna realizowanego przez Polską Akcję Humanitarną. Regionalnie koordynowała program PAFW „Wolontariat studencki”.